

Wyrok z dnia 3 września 2010 r.

I UK 101/10

Zawarcie związku małżeńskiego po wejściu w życie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.) przez wdowę pobierającą górniczą rentę rodzinną na podstawie przepisów ustawy z dnia 1 lutego 1983 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1995 r. Nr 30, poz. 154 ze zm.), nie uzasadnia wstrzymania wypłaty tej renty na podstawie art. 134 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach ani nie prowadzi do utraty tego prawa.

Przewodniczący SSN Zbigniew Myszka (sprawozdawca), Sędziowie SN: Jerzy Kwaśniewski, Romualda Spyt.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 3 września 2010 r. sprawy z odwołania Marii H.-W. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w Z. o prawo do górniczej renty rodzinnej, na skutek skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 kwietnia 2009 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i sprawę przekazał do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w Katowicach, pozostawiając temu Sądowi orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Wyrokiem z dnia 28 kwietnia 2009 r. Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach zmienił zaskarżony apelacją Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w Z. wyrok Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach z dnia 16 października 2008 r. zmieniający decyzję organu rentowego z dnia 25 czerwca 2008 r. o wstrzymaniu ubezpieczonej Marii H.-W. wy-

płaty renty rodzinnej i przyznający jej prawo do tego świadczenia, oddalając odwołanie ubezpieczonej od zaskarżonej decyzji.

W sprawie tej ustalono, że decyzją z dnia 8 lipca 1987 r. wydaną na podstawie przepisów ustawy z dnia 1 lutego 1983 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1995 r. Nr 30, poz. 154 ze zm., zwanej dalej ustawą o z.e.g.), ubezpieczona nabyła prawo do górniczej renty rodzinnej po zmarłym w dniu 17 czerwca 1987 r. mężu Janie. Decyzją z dnia 2 stycznia 2003 r. przyznano jej tę rentę rodzinną na stałe. W dniu 1 marca 2008 r. ubezpieczona zawarła ponownie związek małżeński. Decyzją z dnia 25 czerwca 2008 r. organ rentowy wstrzymał ubezpieczonej wypłatę renty rodzinnej wobec zawarcia ponownego małżeństwa.

Sąd Okręgowy zmienił decyzję organu rentowego i przyznał ubezpieczonej prawo do renty rodzinnej, przyjmując, że zawarcie przez nią nowego związku małżeńskiego nie ma żadnego wpływu na jej prawo do tego świadczenia. Zgodnie z art. 180 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227, zwanej dalej ustawą o emeryturach i rentach lub ustawą) osoby, którym w dniu wejścia w życie tej ustawy (tj. 1 stycznia 1999 r.) przysługiwały renty rodzinne na podstawie przepisów, o których mowa w art. 195 (w tym na podstawie przepisów ustawy o z.e.g.), zachowują prawo do tych świadczeń w wysokości ustalonej przed dniem wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach. Natomiast art. 181 tej ustawy jednoznacznie gwarantuje wdowom, które zawarły ponownie związek małżeński przed dniem 1 stycznia 1999 r., zachowanie prawa do górniczej renty rodzinnej, pod warunkiem, że renta ta została ustalona na podstawie przepisów ustawy o z.e.g. Zatem przepis ten ma zastosowanie do wdów, które w dacie wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS spełniały warunki do renty rodzinnej na podstawie ustawy zaopatrzeniowej z dnia 1 lutego 1983 r. i którym renta ta została ustalona decyzją organu rentowego, chociażby prawo do świadczenia rentowego uległo zawieszeniu w związku z zawarciem przez wdowę ponownego związku małżeńskiego (art. 19 ust. 3 ustawy o z.e.g.). W ocenie Sądu Okręgowego, ubezpieczona ma ustalone prawo do górniczej renty rodzinnej od dnia 8 lipca 1987 r. i w związku z tym zachowała je po dniu 1 stycznia 1999 r. dlatego, że ponadto w dniu 4 stycznia 1993 r. ukończyła 60 lat i na gruncie art. 19 ust. 3 ustawy o z.e.g. jej prawo do renty rodzinnej nie podlegało już zawieszeniu z powodu ponownego zawarcia związku małżeńskiego po

tej dacie. Zawarcie „obecnie nowego związku małżeńskiego nie ma żadnego znaczenia w tym względzie”.

Po rozpoznaniu apelacji organu rentowego, Sąd Apelacyjny uznał, że wyrok Sądu pierwszej instancji naruszył art. 181 ustawy o emeryturach i rentach. W ocenie tego Sądu, przepis ten gwarantuje zachowanie prawa do renty rodzinnej wyłącznie przez te wdowy, które związek małżeński zawarły ponownie przed dniem 1 stycznia 1999 r., jeżeli wypełniają ponadto jeszcze jeden z dalszych warunków wymienionych w pkt 1 i 2 tej regulacji. Tymczasem ubezpieczona zawarła związek małżeński już po wejściu w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Ponadto w sprawie nie miał zastosowania art. 19 ust. 3 ustawy o z.e.g. o zawieszeniu prawa do renty rodzinnej, ponieważ przepis ten regulował sytuację wdów uprawnionych do rent górniczych w razie zawarcia ponownego związku małżeńskiego wyłącznie przed dniem 1 stycznia 1999 r. Od dnia 1 stycznia 1999 r. sytuacja tej grupy świadczeniobiorców podlega regulacji art. 181 ustawy o emeryturach i rentach. Zasadniczym kryterium różnicującym obecny (mniej korzystny) i poprzedni stan prawny, jest podział na dwie grupy wdów uprawnionych do górniczych rent rodzinnych, tj. te, które zawarły ponownie związek małżeński przed wskazaną datą, lub - po niej. Skoro ubezpieczona nie wypełnia przesłanek określonych w art. 181 ustawy o emeryturach i rentach, to nie zachowuje prawa do spornego świadczenia z powodu ponownego zawarcia związku małżeńskiego po 1 stycznia 1999 r.

W skardze kasacyjnej ubezpieczona zarzuciła naruszenie prawa materialnego, w szczególności art. 180 i art. 181 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, przez ich niewłaściwą wykładnię oraz nieuwzględnienie art. 19 ust. 3 ustawy o z.e.g. Jako okoliczność uzasadniająca przyjęcie skargi do rozpoznania wskazano potrzebę wykładni tych przepisów, a w szczególności potrzebę ustalenia ich wzajemnych relacji. Chodzi o wyjaśnienie, czy art. 181 ustawy o emeryturach i rentach jest przepisem szczególnym gwarantującym zachowanie prawa do świadczenia jedynie tym wdowom, które związek małżeński zawarły ponownie przed dniem 1 stycznia 1999 r. i czy powoduje on - w porównaniu do stanu przed wejściem w życie tej ustawy - usprawiedliwiony podział wdów uprawnionych do górniczej renty rodzinnej na dwie grupy, mianowicie na te, które zawarły ponownie związek małżeński przed dniem 1 stycznia 1999 r., i po tej dacie.

Skarżąca wskazała, że skoro ma ustalone prawo do górniczej renty rodzinnej od 8 lipca 1987 r., to zgodnie z art. 180 ustawy o emeryturach i rentach zachowała to

prawo po dacie wejścia w życie tej ustawy. Zawarcie związku małżeńskiego w 2008 r. nie ma znaczenia dla oceny prawa dalszego przysługiwania tego świadczenia. Zdaniem skarżącej, art. 181 tej ustawy odnosi się do sytuacji, w których wdowy po górnikach zawarły związek małżeński przed dniem wejścia w życie obecnie obowiązującej ustawy emerytalnej, natomiast wobec osób zawierających ponownie związki małżeńskie po tej dacie przepis ten nie ma zastosowania. Odmienna wykładnia byłaby sprzeczna z zasadami współżycia społecznego i w niedopuszczalny sposób różnicowałaby osoby uprawnione do świadczeń z ubezpieczenia społecznego w zależności do daty zawarcia ponownego małżeństwa.

W konsekwencji skarżąca wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku przez zmianę zaskarżonej decyzji organu rentowego i przyznanie jej prawa do renty rodzinnej, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpatrzenia, a nadto o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się zasadna. Z treści normatywnej art. 181 ustawy o emeryturach i rentach, który stanowi, że prawo do górniczej renty rodzinnej ustalonej na podstawie przepisów ustawy o z.e.g., zachowuje wdowa, która zawarła ponownie związek małżeński przed dniem wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach, jeżeli: 1) wychowuje co najmniej jedno z dzieci, wnuków lub rodzeństwa, uprawnione do renty rodzinnej po zmarłym mężu; a) po dniu wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach osiągnie wiek 50 lat życia albo stanie się niezdolna do pracy, jeżeli nie wychowuje co najmniej jednego z dzieci, wnuków lub rodzeństwa, uprawnionych do renty rodzinnej po zmarłym mężu, nie można wyprowadzać wniosku, że prawo do górniczej renty rodzinnej ustalonej na podstawie przepisów ustawy o z.e.g. traci wdowa, która zawarła związek małżeński po wejściu w życie ustawy o emeryturach i rentach już dlatego, że art. 181 ani inne przepisy tej ustawy nie przewidują skutku wygaszającego ustalone uprawnienie do górniczej renty rodzinnej wdowy, która zawarła ponownie związek małżeński po 1 stycznia 1999 r. Przepis art. 181 ustawy o emeryturach i rentach jest wprawdzie szczególnym przepisem przejściowym, ale nie może być interpretowany rozszerzająco na stany, których nie reguluje. Oznacza to, że jego dyspozycje nie obejmują przypadku wdowy, która miała ustalone

prawo do górniczej renty rodzinnej na podstawie przepisów ustawy o z.e.g., a która jakoby tylko ze względu na ponowne zawarcie związku małżeńskiego po dniu wejścia w życie przepisów ujednocniającej zasady nabywania rent rodzinnych przez wszystkie kategorie ubezpieczonych, miałyby utracić ustalone prawo do wdowiej renty rodzinnej.

Dla porządku należy przypomnieć, że na podstawie przepisów ustawy o z.e.g. prawo do górniczej renty rodzinnej przysługiwało wdowie bez względu na jej wiek lub wychowywanie osób uprawnionych do renty rodzinnej po zmarłym mężu górniku (art. 15 pkt 1 tej ustawy). W zakresie warunków uzależnionych od wieku wdowy lub wychowywania osób uprawnionych do renty rodzinnej po zmarłym górniku zasady przysługiwania górniczej wdowiej renty rodzinnej były zatem oczywiście korzystniejsze niż zasady nabywania takich rent przez inne kategorie wdów uprawnionych do nabycia prawa do rent rodzinnych po innych niż górnicy zmarłych ubezpieczonych, które były uzależnione od osiągnięcia określonego wieku lub wychowywania osób uprawnionych do renty rodzinnej. Tylko w razie zawarcia ponownego związku małżeńskiego przez uprawnioną do górniczej renty rodzinnej prawo do ustalonej renty rodzinnej ponownie zamężnej wdowy ulegało zawieszeniu na czas trwania małżeństwa, chyba że spełniała ona jeden z następujących warunków: 1) osiągnęła wiek 50 lat życia, 2) była (stała się) inwalidką lub 3) wychowywała co najmniej jedno z dzieci, wnuków lub rodzeństwa uprawnionych do renty rodzinnej po zmarłym mężu (art. 19 ust. 3 tej ustawy). Wedle tej regulacji, ponowne zawarcie związku małżeńskiego przez wdowę uprawnioną do górniczej renty rodzinnej prowadziło do zawieszenia tego prawa na okres trwania ponownego związku małżeńskiego, chyba że wdowa spełniła warunki nabycia prawa do renty rodzinnej, które były dostosowane do wymagań określonych w przepisach ogólnie obowiązującego („powszechnego”) prawa emerytalnego dla wdów uprawnionych do rent rodzinnych po innych niż górnicy zmarłych ubezpieczonych.

Regulacja przejściowa zawarta w art. 181 ustawy o emeryturach i rentach przewiduje zachowanie prawa do górniczej renty rodzinnej ustalonej na podstawie przepisów ustawy o z.e.g. przez wdowę, która zawarła ponownie związek małżeński przed dniem wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach (co poprzednio mogło prowadzić do zawieszenia tego prawa), pod warunkiem wychowywania co najmniej jednego z dzieci, wnuków lub rodzeństwa uprawnionych do renty rodzinnej po zmarłym górniku, a gdy nie wychowuje takich osób - pod warunkiem osiągnięcia po 1

stycznia 1999 r. wieku 50 lat życia lub ustalenia stanu jej niezdolności do pracy. Na mocy tej szczególnej przejściowej regulacji prawnej zachowuje prawo do renty wdowa, która miała ustalone prawo do górniczej renty rodzinnej na podstawie przepisów ustawy o z.e.g., która zawarła ponowne małżeństwo przed dniem wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach, chociażby z tego powodu jej wcześniej ustalone prawo do renty rodzinnej było zawieszane, jeżeli po dniu wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach wychowuje co najmniej jednego z dzieci, wnuków lub rodzeństwa uprawnionych do renty rodzinnej po zmarłym górniku, a gdy nie wychowuje takich osób - pod warunkiem osiągnięcia po 1 stycznia 1999 r. wieku 50 lat życia lub ustalenia stanu jej niezdolności do pracy. Jedynie wdowa z ustalonym prawem do renty rodzinnej, która podlegała zawieszeniu z powodu zawarcia ponownego małżeństwa przed 1 stycznia 1999 r., nie zachowa ustalonych na podstawie przepisów ustawy o z.e.g. rodzinnych uprawnień rentowych, jeżeli nie wypełni warunków wymienionych w art. 181 ustawy o emeryturach i rentach.

Równocześnie z analizowanego art. 181 ustawy w żaden racjonalny ani prawniczy sposób nie wynika, że prawo do ustalonej górniczej renty rodzinnej traci wdowa posiadająca ustalone prawo do górniczej renty rodzinnej tylko dlatego, że zawarła ponownie związek małżeński po dniu wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach. Wstrzymanie wypłaty ustalonych (nabytych) świadczeń z ubezpieczenia społecznego następuje bowiem tylko wówczas, gdy powstaną okoliczności uzasadniające zawieszenie lub ustanie tego prawa. Z art. 181 ustawy o emeryturach i rentach nie wynikają takie okoliczności tylko dlatego, że ubezpieczona (skarżąca) zawarła ponownie związek małżeński pod dniu wejścia w życie tej ustawy.

Rozważając wpływ zawarcia ponownego związku małżeńskiego przez wdowę uprawnioną do renty rodzinnej po zmarłym ubezpieczonym na prawo do wcześniej ustalonej renty rodzinnej Sąd Najwyższy miał na uwadze, że kwestia ta podlegała istotnym zmianom normatywnym. Na podstawie art. 47 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97 ze zm.), małżonek zmarłego pracownika lub rencisty tracił prawo do renty rodzinnej (na stałe). Następnie pod rządami art. 36 ustawy z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 3, poz. 6 ze zm.), prawo do renty rodzinnej było zawieszane na czas trwania małżeństwa małżonkowi uprawnionemu do renty rodzinnej, który zawarł związek małżeński (ust.1), chyba że obaj małżonkowie pobierali

renty, a do renty rodzinnej nie było innych uprawnionych osób poza małżonkiem (ust. 2). Począwszy od wejścia w życie przepisów ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), wpływ ponownego zawarcia małżeństwa na utrzymanie wcześniej nabytego prawa do renty rodzinnej nie był i aktualnie nie jest wyraźnie unormowany, z wyjątkiem wyżej sygnalizowanych regulacji zawartych w art. art. 19 ust. 3 ustawy o z.e.g., który utracił moc z dniem 1 stycznia 1999 r. oraz art. 181 ustawy o emeryturach i rentach. Z tego historycznego przeglądu powołanych aktów normatywnych wynika, że w aktualnym stanie prawnym nie ma regulacji dotyczących normatywnego związku i wpływu zawarcia ponownego związku małżeńskiego po dniu wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach na prawo do wdowiej renty rodzinnej. Uprawnia to wniosek, że okoliczność zawarcia ponownego małżeństwa pod rządem przepisów ustawy o emeryturach i rentach jest w aktualnym stanie prawnym nieistotna przy ocenie przysługiwania prawa do wcześniej ustalonej wdowiej renty rodzinnej, w tym górniczej renty rodzinnej. W szczególności, kryterium daty zawarcia ponownego związku małżeńskiego po dniu wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach nie należy do ustawowych przesłanek warunkujących nabycie prawa do wdowiej renty rodzinnej (przyznanej przed zawarciem ponownego małżeństwa) i zostało błędnie zakwalifikowane przez Sąd drugiej instancji jako różnicujące i usprawiedliwiające jakoby mniej korzystne zasady dalszego przysługiwania wcześniej ustalonego prawa do renty rodzinnej przez wdowy w zależności od takiej daty zawarcia ponownego małżeństwa (po dniu wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach). Zachowanie prawa do górniczej renty rodzinnej ustalonej pod rządem przepisów ustawy o z.e.g. przez wdowę, która ponownie zawarła małżeństwo przed dniem wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach, wymaga spełnienia warunków określonych w art. 181 tej ustawy. Natomiast wpływ zawarcia ponownego związku małżeńskiego po 1 stycznia 1999 r. przez wdowę uprawnioną do górniczej renty rodzinnej nie został uregulowany w art. 180 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach. Taka data zawarcia ponownego małżeństwa jest prawnie obojętna przy ocenie zachowania prawa do wdowiej renty rodzinnej nabytego pod rządem przepisów ustawy o z.e.g., ponieważ w obowiązującym po wejściu w życie przepisów ustawy o emeryturach i rentach stanie prawnym zawarcie ponownego związku małżeńskiego, po dniu wejścia w życie tej ustawy, nie należy do ustawowych warunków prowadzących do zawieszenia prawa do wcześniej ustalonej renty rodzinnej ani tym bardziej do tego ustania lub utraty

tego prawa, które uzasadniałoby wstrzymanie wypłaty renty na podstawie art. 134 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach. W każdym razie utrata prawa do ustalonej wdowiej górniczej renty rodzinnej na podstawie przepisów ustawy o z.e.g. tylko wskutek zawarcia ponownego związku małżeńskiego po dniu wejścia w życie przepisów ustawy o emeryturach i rentach, która mogłaby wynikać z ustania statusu wdowy, wymagałaby wyraźnego przepisu prawa, który zresztą budziłby istotne wątpliwości co do zgodności takiego nieistniejącego unormowania z konstytucyjnymi przepisami o ochronie życia rodzinnego i rodziny oraz wolności decydowania o swoim życiu osobistym (art. 47 i art. 71 Konstytucji RP).

Z powyższych rozważań wynika, że prawo do górniczej renty rodzinnej ustalonej na podstawie przepisów ustawy o z.e.g. przez wdowę, która zawarła ponownie związek małżeński przed dniem wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach następuje na warunkach określonych w art. 181 tej ustawy. Natomiast zawarcie ponownego związku małżeńskiego po dniu wejścia w życie przepisów ustawy o emeryturach i rentach przez wdowę pobierającą górniczą rentę rodzinną na podstawie przepisów ustawy o z.e.g. nie jest okolicznością uzasadniającą wstrzymanie wypłaty tej renty rodzinnej na podstawie art. 134 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach, ani zdarzeniem prowadzącym do utraty tego prawa na podstawie wnioskowania *a contrario* z art. 181 tej ustawy. Przeciwnie, wcześniej ustalone prawo do wdowiej, górniczej renty rodzinnej zostaje zachowane na podstawie przepisów, o których mowa w art. 195 w związku z art. 180 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach. W konsekwencji Sąd Najwyższy wyrokował na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

=====